

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՔ ՍԻՆԵՐԸ

Ինչպէս որ կը հասկնար Brunetiere և կը կիրարկէր գրական քննադատութիւնը, որ, չլլալով հանդերձ կատարելապէս կազմուած և անկախ, ողորդութեան կամ վէպին պէտ- ունէր որոշ կերպեր գոյաւորուելու և վե- րաբերուելու, որոշ միջոցներ հարկադրա- րար գործածելի, որոշ խաղաղ որուն հաւ- նիլ նշանաւու էր, և զեր մը, վերջապէս, կամ պաշտօն մը զօր կատարել պատուի հարց էր Brunetiere-ին համար:

Բայց որքան ալ աւտարկական ըլլայ մարդ — և միջ Brunetiere-էն աւելի եղած է — ծայր աստիճանի դժուար է իրեն հա- մար, զրեթէ անկարելի, օտարական մնալ իր ստեղծած երկին, դժուար է չգնել ա- նոր մէջ իր նախասիրութիւններէն, իր խառ- նուածքէն, աշխարհը և կենսաբ. յղանալու իր կերպէն: Այս դժուարութիւնը թերևս ալ աւելի անյազմելի է քննադատին հա- մար քան ու է ուրիշ գրագէտի: Հակառակ իր յարատեւ պայքարին, զինք կը գտնէր ամբողջութեամբ իր յօդուածներուն իւրա- քանչիւրին մէջ, իր նախասիրութիւնն- րովը, ատելութիւններովը և ձեռովը՝ իմա- նալու կեանքն ու գրականութիւնը:

Brunetiere-ի քննադատութեան ամենէն ալիները գիծերէն մէկն է իր պատմական ձգտումը: Այս տեսակէտէն շատ յատկանշա- կան են Histoire et litterateur իր երեք հա- տորիները ուր կը գտնենք ուսումնասիրու- թիւններ որոնք կը վկայեն քննադատին մտազբաղումներուն մասին այդ շրջանին: Բացայայտ է որ պատմութեան հարցեր զինք կը շահագործէր բարձրօրէն: Ծովեղ կարծի- քը քստ որում հին regime-ի սուկ ֆրան- սացի գիւղացին կ'ապրէր բացառականա- թշուառ կեանք մը. ճշտորոշիլ աղետակա- նութեան մէկ մասին արտազգթիւն երե-ւոյթը ֆրանսական յեղափոխութեան ա- տեն: որոշել՝ ինչ որ աղետական էր այդ

յեղափոխութեան մէջ՝ քովն ի վեր ասելի խայտառակութիւններուն. որոշել ինչ որ արտադրեց այդ յեղափոխութիւնը իրեն առողջաբար ազդեցութիւն՝ քովն ի վեր աշխատելու հետեւանքներու:

Շահեկան է հաստատել թէ երբ գրա- կան հարցերու կը մերձենայ, կ'ընտրէ այն նիւթերը որոնք պատմականօրէն կրնան բարի աւարտին բերուիլ, ինչպէս օրինակ՝ «Դարուն ցաւը», Voltaire-ի թատրոնը, կամ այն հարցերը՝ որոնք կ'ենթադրեն պատմական ծանօթութիւններ, ինչպէս «Պատմական երգեր XVIII դարուն»:

Լիւի հասկնալու համար թէ պատմա- կան ձգտումը Brunetiere-ի հոգիին մէջ որ- քան երկարատեւ և զլխաւոր հանգամանք ունէր, իր ուսումնասիրութիւններէն մին քննենք. օրինակ, Յառաջդիմութեան գա- ղափարիճ կազմութիւնը XVIII դարուն:

Քննադատը զլխաւորաբար կը նշել՝ ցոյց տալ մեզի զանազան տարրերը որոնց արգասիքն է այս գաղափարը, իրեն աշ- լազան մետաղների որոնք կը մտնեն բազա- դրութեան մէջ իր գուգորդութեան, երե-ւան հանել զանազան պայմանները որոնք նպատակին նախ անոր ծնւթին և յետոյ՝ ծագկուածին, և մեզի ըմբռնել տալ անոր եղափոխութեան յաջողական կայաններուն հետ անոր իմաստասիրական տարրութիւնը:

Իր չուկէտն է օհինբու և նորոգու պայքարը, Perault-ին (Parallèles des anciens et des modernes) մասին խօսելով՝ «Չանց ցոյց տալ որ հասած էր ժամանակը լայն- ցնելու, կամ թերեւս, փոխելու գրական գաստիարակութեան գրութիւնը: Ի վեր- լոյ, լաւագոյն միջոցը, ամենէն ապահովը, մրցելու հիններուն հետ, հաւասարելու ա- նոնց կամ անցնելու զանոնք՝ է՛ր ներշնչուիլ մեր բարձրերէն, սովորութիւններէն, հա-ւատալիքներէն, ինչպէս անոնք ըրած էին իրենցիններէն, և փոխական կարելու յաւ-ւական մօտեններու, նպատակայարմար է՛ր զանոնք սկատարիւղադրել և անոնցմէ առ- գին եղած ստացումներով կամ մնայուն յառաջդիմութեամբ, գիտութեան և ար- ուեստներու կալուածին մէջ»:

Brunetiere) զիւրաւ կ'ընդնշմարէ բոլոր այս տարրերու ընգմէջէն, կապը որ գտնենք իրարու կը զօգէ, ազբիւրը ուրկէ անոնք ծնունդ կ'առ-

նեն՝ ու կ'եզրակացնէ՝ «ահաւասիկ, յառաջդիմութեան գաղափարն է այս, և արագէն կասկածը՝ առ յարանուն բարգոյթեան օրէնքին ար կը կազմէ այսօր անոր սահմանումին էական տարրերէն մին»:

Յառաջդիմութեան այս գաղափարը, անգամ մը բանաձեւուած մտքերու մէջ տարող ճշգրտութեամբ, ի՞նչ բանին պիտի հաւկագրուէր: Քրիստոնէական գաղափարին իսկ, որուն տեղը պիտի առնէր. ինչ որ Perrault-ն լուսագոյնս ըմբռնած է՝ այն է թէ քրիստոնէութիւնը, իր էութեան մէջ պէտք է երկու գաղափարներուն որոնք կը սկսին ծագիլ «Parallèles-ներու» մէջ, տանն ունէր յառաջդիմութիւնը և «բնութեան օրէնքներու կայունութիւնը»:

որովհետեւ օրոպէսդի յայտնուի յստակ կերպով թէ «Քրիստոնէութիւնը գէտ էր նորութեան պատահիլին, որ կը յայտնուէր ամենուրեք, նայնաստեան, բաւ համարուած էր անոր ենթարկել կամ կցել գրական կայունածք օրէնքէս կարգ մը հեղինակներ — որոնցմէ Desmarests — փորձեր էին ընել»:

Brunetière ցոյց կուտայ յետոյ այն կապերը որոնք գոյութիւն ունէին յառաջդիմութեան գաղափարին և ժամանակի բարքերուն վիճակին միջև, և կը հաստատեմ, օրինակներու վրայ կրթնած, թէ այդ գաղափարին ճակատագիրը «ուժգոյնէն նպաստաւորուած էր բարքերու լարուածութեամբ», արագորէ ինք իսկ պատմական կարգ մը գէպքերու, որոնք կարեւորագոյններն են, նանթի Հրովարտակին յետսկոյման հետ. Quietism-ի հարցը և Jansenistes-ներու հաւածանքը: Եւ գիտել կուտայ թէ որքան ազգու կերպով գործած են այս պատճառները ազատելու համար կրօնը գարունն ու գրէնն:

Այլ գէպքեր տակաւին նպատակներն մղուած տալու յառաջդիմութեան գաղափարին, մինչև զայն վերածելը «մարդկութեան կրօնի մը», յառաջխաղացք ընդհանուր բարեկեցութեան, գիտութեան, սփռում մ սոյսերուն:

Fontenille կուգայ, և իր գործերուն ընդմէջէն, յառաջդիմութեան գաղափարը նախ պիտի առնէ աւելի կորով, յետոյ աւելի լրջութիւն և հեղինակութիւն: Արդարեւ Eloges academiques-ի, histoire des oracles et des Entretiens sur la pluralité des mondes-ի

հեղինակն է որ կը բանաձեւէ ճշգրտութեամբ յառաջդիմութեան գաղափարին բացկացուցիլ երկու տարրերը՝ «Բնութեան օրէնքներուն կայունութիւնը» և «գոյնութեան իրագործութիւնը»: Leibnitz-ին կը մնայ ա՛յլ յայտարարիլ իր «օտարմակակայունութեան սկզբունքը» կրօնիցի յառաջդիմութեան գաղափարը դառնայ «մարդկական յոյսք մը տիեզերքին»:

Այսպէս կը տեսնենք թանձրացիլ ձեւով թէ որքա՜ն Brunetière-ի քննադատութիւնը կ'առնէ, Ժորժէն, պատմական հասկացմանք, մինչև ճիշդութիւնը աստիճան գաղափարներու պատմութեան հետ:

Քննադատին պատմական ձգտումը պատկերապարզեղով համար մեր ընտրած օրինակը յառաջդիմութեան գաղափարը եթէ առարկութեան տակ առնուի, ըսելով՝ թէ շատ ապացոյցներով ոչինչ կ'ապացուցուի վերջինից գուշակութիւն վերլուծում մը, և տեսնենք թէ ինչպէ՞ս Brunetière-ի ձեռքին տակ Madame de Staël-ի վէպերն իսկ կը դառնան հղափոխութեան ընթացքի վայրկիաններ և նանգրուաններ:

Հեղինակը կը սկսի յայտարարելով թէ «Madame de Staël-ին տեղը, վէպի պատմութեան մէջ, կը գտնուի Rousseau-ին և George Sand-ի միջև» և ահա այդ տեղն է զոր կ'ուզէ ճշգրէս կարեւոր ընելու համար այս, նախ պէտք է փնտռել այն տարրերը որոնք կը խնամալսուցնեն Madame de Staël-ին վէպերը վրէժն նախորդողներուն վէպերուն հետ, ժամանակագրաբար Rousseau-ի վէպերուն հետ: Ահաւասիկ այդ տարրերը՝ «Իրքև քնարական վէպ, Delphine և Corinne, Nouvelle Héloïse-ի գոտն աւանդութեան մէջ են որպէս անճարտամտութիւն և որպէս Intrigue-ի տարրինակութիւն»:

Ուրիշ հասարակաց տարր՝ հաւասարապէս և միշտ Rousseau-ին պէտք, ասիայի արագութիւնը և շարժունակութիւնը որով Madame de Staël, այնքան յաճախ տրքան առիթը ներկայանայ և ընդշխարհուի, կը զեղու զարտուղութիւններ միշտ նարտար, և աւելի յաճախ անպատեհ, քաղաքականութեան, կրօնի և արտեստի վրայ»:

Նմանութեան ուրիշ գիծ, վերջապէս՝ սպիտի համարձակում ինչ թէ Madame de Staël-ի հերոսուհիներուն պիտանի զգայնութիւնը՝ մինչև կուգայ սակից գիծով Rousseau-ին ներքին:

Այսպէս Կատետտերէ ծնող ինչ որ Madame de Staël կը պարտի իր նախորդներուն Brunetière կը շտապէ ի յայտ բերել այն գիծերը որոնք կը զատորոշեն անոր գործը և ծայր կ'անառականացնեն Jean-Jacques-էն ծագող այս զգայնորութեան շեշտին փակ մէջն է որ կը կայանայ զատորոշման ըստ կգրուեցը Որովհետեւ, Rousseau-ին հակառակ, Madame de Staël միշտ ապրած է իր ժամանակուան լաւագոյն դնկերութեան կեդրոնին մէջ իսկ և անկարագրելի և ամբողջ ընկերութիւնը՝ միայն յիշելու պիտի ունէր. այս պարագան իր վէպերուն առաւել կրկնակ ընթացատուութիւն և որոնք յղան նոյն ատեն, վաւերութեամբ՝ Ժանօթաք նալու համար Ֆրանսական ընկերութեան պատմութեան, առաւելապիտութիւններ՝ աւմէն ժամանակ ընկերութիւնն կոչ ուսածին Ուրիշ ինքնատուութիւն՝ Madame de Staël-ի որ, առաջին անգամը ըլլալով, գրեց վէպ պին մէջ կնոջ ամբողջական փնտաղարկաւ նըս մանաւանդ ցոյց առաւ փայլուն կերպով ընկերութեան անարդարութիւնք բարձրագոյն կիներու նկատմամբ, իսկ չնայեալ յարուցանելով անոնց կարողութիւններուն ազատ ծաղկումին դէմ, յենցով ամբար գրգռել և ապրիտ նախապաշարութիւնք վրայ, զոր կիներուն միայն կ'ընդգրկած հանեն և որ մարգոց հոգն իսկ ըէ։

Ա՛ր կը մնայ ապացոյցանել ինչ որ պիտի վերապրի Madame de Staël-ի ժաւաւագութիւնէն, իրմէն ետք լոյս ածանլիք վէպերուն մէջ, և յոգաւածը վերջանալ։ Այսպէս Brunetière կը գտնէ թէ Էթել որ Madame de Staël-ի հերոսահիները կը պատահանջէին յանուն յարոյսկան և մեծաւորական իրենց բարձրութեան և, George Sand-ի հերոսահիները պիտի պահանջէին իրենց ետք, իրենց կիրքին իրաւունքով և

Այս երկրորդ օրինակէն, ինչպէս առաւելինէն, նոյն եզրակացութիւնը կ'ըլլէ. այն է՝ Brunetière-ի մտաւորական բաղադրութեան պատմական ժողովը։ Այս քննադատը բարձրորդն Կոնտէ անցնալի ըմբոստութիւն և իրեն համար ոչ միայն փախելի չէ գնահատել պրական գործ մը իր ճիշդութիւն Ժ. Ժ. Գոյն հասկնալ փակ, Կոնտէն զայն նկատի առնելու կախումին մէջ, աւել ան կը Կոնտէ հարկադրաբար, նախորդող և արտաքին կարգ մը գործններու և

Այս հասկացողութեամբ գրականութեան ուսումը կը դառնայ սքանչելի միջոց ըմբռնելու ընկերութեան մը գաղափարները իրենց կազմաւորման, ձեւափոխման և իրենցութեան մէջ։

Բարեկամ՝ յտակ և բացորոշ արտաշայտուած գաղափարներու, ճշգրիտ և բացայայտ դիրքաւորութիւնք, շատ անգամ, Brunetière հարկադրուած է բացատրութիւն տալ քննադատութեան, անոր առաւելին, ինչպէս անոր մեթոտներուն մասին։

Այսպէս, ի միջի այլոց, կը սորվինք թէ քննադատութեան առաջին պարտաւորութիւնն է ըլլալ բացատրական։

Բացատրութիւնը պէտք չէ ըլլայ, ինչպէս էր, երբեմն, միայն նկարագրութիւն մը, վերլուծում մը կամ մեկնութիւն մը ուսումնասիրուած երկին։ Այս ամէնը անհրաժեշտ են, բայց քննադատին ճիշդ հոն չի սահմանափակուիր. այսօր աւելին կը պահանջեն քննադատութիւնէն, և իրաւունքով — ան ճշտորոշիւն է երկի մը առնչութիւնը՝ գրականութեան ընդհանուր պատմութեան, իր սեռին յատուկ օրէնքներուն, իր երեւան ելած միջավայրին և վերջապէս իր հեղինակին հետ։ Այս է որ յատկապէս կը կոչուի բացատրելը։

ԱՄՓՈՓՈՅՑ

ՊԱՐԳԵԻ ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

(Երբեմն-իւր)

